

Pád a extrakce z koordinovaných konstrukcí

Petr Biskup

ABSTRAKT:

Tento článek se zabývá pádovými a interpretačními vlastnostmi elementů extrahovaných z koordinovaných konstrukcí. Na základě různých dat je ukázáno, že v rozporu s četnými tvrzeními v odborné literatuře může být element nacházející se v posunutě pozici na začátku věty interpretován jako několik různých entit. Konstrukce s těmito vlastnostmi jsou v předkládaném článku analyzovány pomocí více paralelních posunů a pomocí fonologické operace redukující totožné fonologické řetězce.

KLÍČOVÁ SLOVA:

identická interpretace, koordinace, pád, posun

ABSTRACT:

This paper is concerned with grammatical cases and the interpretational properties of elements removed from a coordinated structure in Czech. It is shown that the extracted element occurring in the left periphery of the sentence does not have to receive a single identity interpretation, in contrast to the widespread view presented in specialized literature. Constructions with such properties are analyzed in terms of multiple movements and a phonological operation reducing identical phonological strings.

KEYWORDS:

case, coordination, movement, identity reading

1. ÚVOD

Tento článek se věnuje pádovému synkretismu a neidentické interpretaci ve větách, jež obsahují koordinaci a takzvaný ATB posun (Across-the-Board), tj. v takových větách, v nichž se elementy s totožnými vlastnostmi extrahují ze všech konjunktů. V článku budou představena nová data, jež jsou problematická pro většinu známých přístupů, a bude navržena analýza, která využívá paralelního posunu a haplogické redukce.

Je známo, že extrakce paralelních elementů z koordinovaných konstrukcí je negramatická, pokud dané elementy mají rozdílný pád (např. Dyła 1984; Bondaruk 2003). To ukazuje kontrast v příkladu (1), v němž *t(race)* označuje základovou pozici posunutého elementu.

- (1) a. Koho_{ak/gen} naše univerzita vyhodila t_{ak} a vaše univerzita přijala t_{ak}?
b. * Koho_{ak/gen} se naše univerzita zbavila t_{gen} a vaše univerzita důvěřovala t_{dat}?

Jsou-li však rozdílné pády synkretické, daná věta je gramatická (viz např. Dyła 1984; Franks 1993; Dotlačil 2008); srovnej příklad (1b) s větou (2), v níž otázkové slovo *koho* uspokojuje pádové požadavky sloves *zbavit* a *přijmout*.

(2) Koho_{ak/gen} se naše univerzita zbavila t_{gen} a vaše univerzita přijala t_{ak}?

Existují tři základní přístupy k tomuto fenoménu — asymetrické přístupy, přístupy se společným konstituentem a symetrické přístupy s vidlicovým řetězcem. Asymetrické přístupy extrahují pouze z prvního konjunktiva. V druhém konjunktivu (popř. dalších konjunktivech) se nachází buď skryté zájmeno,¹ nebo konstituent, který je v povrchové struktuře vypuštěn (Ha 2008; Panevová a kol. 2014; viz též Grepl–Karlík 1998; Karlík–Gruet–Škrabalová 2017). Další možností je, že se v druhém konjunktivu nachází tzv. parazitující díra.² Ve všech těchto asymetrických přístupech se mohou v jednotlivých konjunktivech nacházet rozdílné pády, jež jsou uděleny příslušnými slovesy, jak vidíme např. ve větě (2). Zároveň však tyto přístupy musí nějakým způsobem vyloučit nesynkretické pády, např. ve větě (1b). K tomuto účelu byly navrženy různé podmínky, které fungují jako filtry v dané derivaci (např. Dyla 1984; Franks 1993; Bondaruk 2003).

V přístupech se společným konstituentem (např. Citko 2005; Nunes 2004) se jeden a týž element nachází ve všech konjunktivech. V těchto přístupech jsou rozdílné pády v konjunktivech také možné, ale jednotlivé přístupy musí předpokládat podspecifikovanost (*underspecification*, jako např. v přístupu distribuované morfologie) pádových koncovek a přítomnost více pádů na slovech (plus další specifické podmínky).

Symetrické přístupy s vidlicovým řetězcem (např. Ross 1967; Blümel 2013), v nichž se jednotlivé elementy z různých konjunktivů při posunu na začátek věty stávají jedním elementem, též umožňují různé pády v jednotlivých konjunktivech. Identičnost pádových forem je v tomto přístupu zaručena zvláštním předpokladem (viz Blümel 2013). Lze shrnout, že všechny diskutované přístupy umějí pádový synkretismus derivovat, ale vždy k tomu potřebují nějaké další předpoklady.

2. INTERPRETAČNÍ VLASTNOSTI

Podle mnohých autorů přináší posun ATB vždy identickou interpretaci (např. Citko 2005; Zhang 2010; Salzmann 2012). V souladu s tímto tvrzením má věta (3a) interpretaci (3b).

- (3) a. Co pan profesor napsal a jeho žena přečetla?
b. Pro jaké x pan profesor napsal x a jeho žena přečetla x?

Tato interpretace se může týkat buď identického typu, nebo identického tokenu. V případě totožného typu se může vzhledem k větě (3a) jednat např. o knížku *Instrumentál v struktuře české věty*, tedy o totožný titul, ne totožný exemplář té knihy. Naproti tomu u totožného tokenu jde o konkrétní realizaci, např. pan profesor napsal nějaký lístek na nákup a jeho žena ten daný lístek přečetla.

Při bližším pohledu však zjistíme, že neidentická interpretace je ve větách s ATB posunem také možná. Například otázka (4a) s časovým adverbialé *kdy* může být zod-

1 Tzv. malé *pro*, viz Zhang (2009).

2 *Parasitic gap*, viz Munn (1993).

povězena větou (4b), která obsahuje dva různé časové údaje (viz též Munn 1999 a De Vries v tisku).

- (4) a. Kdy tu knížku pan profesor dokončil a nakladatelství publikovalo?
 b. Pan profesor tu knížku dokončil v lednu a nakladatelství ji publikovalo v říjnu.

Neidentická interpretace je také možná s argumenty, viz příklad (5a), v němž se koupená a spálená entita mohou lišit (ale nemusí). Dostupnost identické, či neidentické interpretace závisí na různých faktorech. Jedním z nich je význam dalších elementů ve větě, jak ukazuje příklad (5b), v němž si *pak* silně vynucuje identickou interpretaci. Dalším faktorem je pořadí událostí a naše znalost světa; např. věta (5c) upřednostňuje neidentickou interpretaci, protože lidé obvykle nekupují popel spálených věcí. Význam predikátu též hraje důležitou roli, jak ukazuje příklad (5d), který obsahuje *vyrobil* místo *spálil* a spíše preferuje identickou interpretaci otázkového slova *co*.

- (5) a. Co Pavla koupila a Tomáš spálil?
 b. Co Pavla koupila a Tomáš pak spálil?
 c. Co Tomáš spálil a Pavla koupila?
 d. Co Tomáš vyrobil a Pavla koupila?

Dalším důležitým faktorem je vázání, jak ukazuje následující kontrast. Anafora *svého* musí být v češtině vázána subjektem — v souladu s principem A teorie vázání — a věta (6a) má neidentickou interpretaci s dvěma různými učiteli. Naproti tomu zájmeno *jeho* vázáno být nesmí (ve své řídicí kategorii podle principu B) a (6b) má identickou interpretaci s jedním učitelem.

- (6) a. Svého učitele Pavel miluje a Jirka nenávidí.
 b. Jeho učitele Pavel miluje a Jirka nenávidí.

Výše uvedené příklady ukazují, že neidentická interpretace není žádný výjimečný jev a že to, zda věta má identickou, či neidentickou interpretaci, závisí na syntaktických, sémantických a pragmatických faktorech.

Jak se s neidentickou interpretací vyrovnávají přístupy diskutované v předcházející sekci? Asymetrické přístupy mají s neidentickou interpretací problém, protože jak *pro*, tak elidovaný element nebo parazitující díra, jež se nacházejí v druhém konjunktě, jsou vázány elementem extrahovaným z prvního konjunktě. To znamená, že element extrahovaný z prvního konjunktě a element v druhém konjunktě by měly mít totožnou interpretaci, což je v rozporu s příklady diskutovanými v (4)–(6).

Pro přístupy se společným konstituentem je neidentická interpretace též problematická, poněvadž v těchto přístupech existuje jenom jeden element a ten je přítomen v obou (ve všech) konjunktěch. Tudíž není zřejmé, jak může neidentická interpretace vzniknout.

Symetrické přístupy s vidlicovým řetězcem mají s neidentickou interpretací také problém, protože kopie elementů extrahovaných z jednotlivých konjunktů se nachá-

zejí v témže syntaktickém řetězci a členy jednoho řetězce jsou standardně pojímány jako identické. Pouze Munnův (1999) přístup založený na funkčním významu otázkových *wh*-slov umí částečně derivovat neidentickou interpretaci, konkrétně v otázkových ATB konstrukcích. Celkově je možno říci, že neidentická interpretace je problematická pro téměř všechny známé přístupy. V následující sekci představím svůj přístup, jenž dokáže neidentickou interpretaci úspěšně derivovat.

3. NÁVRH DERIVACE

Neidentickou interpretaci navrhuji derivovat pomocí dvou (popř. více) nezávislých posunů, jak ukazuje (7) s posunem otázkových slov. Na začátku věty se nacházejí dvě otázkové *wh*-fráze, které mají svoji základovou pozici v odpovídajících konjunktech, jak ukazuje přítomnost stop s příslušným indexem t_1 a t_2 . Dané konjunkty jsou koordinovány syntaktickou hlavou *&*, která projektuje frázi *&P*.

$$(7) [whP_1 whP_2 [_{\&P} [\dots t_1 \dots] [\& [\dots t_2 \dots]]]]$$

V (8) se nachází příslušný význam: dva nezávislé *wh*-operátory vážou odpovídající proměnné, x a y , na základě čehož obdržíme interpretaci s dvěma různými referenty. Tj. pro jaké x platí, že má vlastnosti predikátu *P*, a pro které y platí, že má vlastnosti predikátu *Q*?

$$(8) \text{ Pro jaké } x, P(x) \text{ a pro jaké } y, Q(y)?$$

Argument podporující analýzu (7) se zakládá na existenci několikanásobného *wh*-posunu ve slovanských jazycích; viz následující příklad, v němž se otázková slova reprezentující subjekt a objekt slovesa *koupil* také posouvají ze svých základových pozic na začátek věty.

$$(9) \text{ Kdo}_1 \text{ co}_2 \text{ včera } t_1 \text{ koupil } t_2?$$

Jak velké konstituenty se koordinují v diskutovaných ATB konstrukcích? Rozhodující je, že v ATB konstrukcích nemohou mít jednotlivé konjunkty rozdílný větný modus. Konkrétně příklad (10a), v němž jsou koordinovány dva imperativy, je gramatický. Totéž platí pro příklad (10b), v němž jsou koordinovány dvě otázky. Naproti tomu příklad (10c), v němž mají jednotlivé konjunkty rozdílný modus, je negramatický.

- (10) a. Toho nenávid' a miluj!
 b. Toho nenávidíš a miluješ?
 c. * Toho nenávid' a miluješ!?

Protože informace o větném způsobu se nachází v komplementizérové hlavě *C* a diskutované ATB konstrukce nemohou obsahovat různé větné mody, analyzují tyto kon-

strukce jako koordinaci časových frází (TP), ne jako koordinaci celých vět (CP), jak je ukázáno dole.

$$(11) \left[{}_{CP} \text{whP}_1 \text{whP}_2 \left[\&P \left[{}_{TP} \dots t_1 \dots \right] \left[\& \left[{}_{TP} \dots t_2 \dots \right] \right] \right] \right]$$

Jako argument pro posun z obou konjunktů je možné použít např. rekonstrukci ve větách s neidentickou interpretací, viz (12). Tato věta musí obsahovat dva posuny, protože *svého učitele* interpretujeme jako dvě různé entity — učitele Pavla a učitele Jirky — a protože anafora *svého* musí být vázána subjektem (jak bylo zmíněno výše). To znamená, že *svého učitele* musí rekonstruovat (*reconstruct*) a na rovině logické formy se musí v obou konjunktech nacházet v pozici nižší než pozice subjektu.

(12) Svého učitele Pavel miluje a Jirka nenávidí.

Další argument pro posun z obou konjunktů se zakládá na syntaktických ostrovech, tj. na strukturách, z nichž není možné extrahovat. Podívejme se na příklad (13), který obsahuje adjunktový ostrov. (13a) je gramatická ATB konstrukce. Věta (13b) ukazuje, že je možné do této věty vložit adjunkt, pokud se z něj neextrahuje. Klíčové pro náš argument je, že z daného adjunktu není možné extrahovat nezávisle na tom, zda se adjunkt nachází v prvním, nebo druhém konjunkt, jak vidíme v (13c) a (13d).

- (13) a. Co Jan vyrobil t a Pavla zničila t?
 b. Jan něco vyrobil a Pavla brečela, protože to zničila.
 c. * Co Jan vyrobil t a Pavla brečela, protože zničila t?
 d. * Co Jan brečel, protože zničil t, a Pavla vyrobila t?

Pokud je pravda, že se na začátek věty posouvají oba elementy, jak jsem navrhl v (7), pak se musíme ptát, proč z nich slyšíme jenom jeden. V tomto ohledu předpokládám, že druhý element podléhá haplogické redukci, jak je naznačeno v příkladu (14a). Tato haplogická redukce se musí uplatnit vždy, jak ukazuje negramatická věta (14b).

- (14) a. Co \emptyset Jan vyrobil a Pavla zničila?
 b. * Co co Jan vyrobil a Pavla zničila?

Je třeba poznamenat, že věta (14a) není výsledkem koordinace celých vět (CP) *Co Jan vyrobil a co Pavla zničila?* a následně elize druhého *co*, protože v diskutovaných ATB konstrukcích jsou koordinovány pouze časové fráze (TP), jak jsem ukázal v diskusi příkladu (10).

Navrhovaná haplogická redukce není standardní elipsou, protože ta někdy připojí částečně odlišné formy (což nechceme kvůli pádovému synkretismu). Ani to není ryzí (slabičná) haplogie, protože je nutné haplogizovat komplexní konstituenty, jak ukazuje příklad (15).

(15) Kterou rukou ~~kterou rukou~~ Jirka píše a Pavla stříhá?

Dále víme, že haplogická redukce se neuplatní, pokud vede k negramatičnosti, viz příklad (16), v němž není možné vypustit druhé *co*.

(16) * Co *eø* ovlivnilo?

Další vlastností haplogické redukce je, že nemění význam věty, jak ukazuje následující gramatický příklad.

(17) Snažil se se nezamazat.

Z tohoto důvodu se věty jako (18a) — v níž se vedle sebe nacházejí dva identické fonologické řetězce — neredukují na věty jako (18b).

- (18) a. Zastřelil toho muže s puškou puškou.
b. Zastřelil toho muže s puškou.

Na základě výše diskutovaných vlastností definuji haplogickou redukci následovně.

Haplogická redukce

Derivace s haplogickou redukcí následujícího identického fonologického řetězce je licencována tehdy a jen tehdy, když tato redukce nemění interpretaci věty a nevede k negramatičnosti.

Nyní se naskytá otázka, proč jsou koordinační konstrukce jako (19), v nichž jednotlivé konjunktivy vyžadují rozdílné formy pádů, negramatické.

(19) * Koho_{ak/gen} se naše univerzita zbavila t_{gen} a vaše univerzita důvěřovalat_{dat}?

Pro tyto případy společně s jinými autory (např. Dyla 1984; Franks 1993, 1995; Bondaruk 2003) předpokládám, že existují určité požadavky na vlastnosti paralelně extrahovaných elementů. Ty se týkají totožnosti morfologických pádů, jak uvádím dole.

Totožnost morfologických pádů

Elementy paralelně extrahované z koordinované struktury musí mít totožný morfologický pád.

Protože se tato podmínka týká formy pádů, a ne syntaktických pádů, tak nesynkretické pády jako *koho* a *komu* v (19) vyloučí a synkretické pády — ač syntakticky rozdílné jako v (20) — povolí.

(20) Koho_{ak/gen} se naše univerzita zbavila t_{gen} a vaše univerzita přijala t_{ak}?

Mnozí autoři ukázali, že existují také další podmínky zajišťující identičnost vlastností paralelně extrahovaných elementů. Ty se týkají např. syntaktické pozice, ar-

gumentové struktury nebo aktuálního členění.³ Pokud platí, že predikáty v jednotlivých konjunktech musí být stejného typu, potom není překvapivé, že příklad (21a) je negramatický. Že se predikáty *bát se* a *milovat* liší, ukazuje jejich rozdílné chování v (21b) a (21c).⁴

- (21) a. * Pavla_i se Jana bojí t_i a Radka miluje t_i.
 b. Včera ráno se Jana Pavla bála.
 c. # Včera ráno Radka Pavla milovala.

4. ZÁVĚR

V mé analýze jsou ATB konstrukce derivovány pomocí haploglogické redukce a pomocí paralelního posunu totožných elementů přítomných v jednotlivých konjunktech. Hlavní výhodou navrhované analýzy je, že oproti jiným přístupům umí derivovat nejen pádový synkretismus, ale také neidentickou interpretaci elementu nacházejícího se v posunuté pozici na začátku věty. Důsledkem navrhovaného řešení je, že neexistuje žádný zvláštní mechanismus pro ATB konstrukce (vidlicový řetězec jako specifická operace není vůbec potřeba).

Budoucí výzkum se musí zabývat dalšími faktory, které ovlivňují gramatičnost vět s identickými morfologickými pády a různými syntaktickými pády. Protože tato diskuse přesahuje meze tohoto článku, čtenáře prozatím odkazuji na literaturu citovanou nad příkladem (21).

BIBLIOGRAFIE:

- Blümel, A. (2013): *Propagating Symmetry*. Ph.D. dissertation. Frankfurt am Main: Johann Wolfgang Goethe-Universität.
- Bondaruk, A. (2003): Parasitic Gaps and ATB in Polish, *Journal of Slavic Linguistics* 11. 2, s. 221–249.
- Citko, B. (2005): On the Nature of Merge, *Linguistic Inquiry* 36. 4, s. 475–496.
- Citko, B. (2006): The Interaction between Across-the-Board Wh-Movement and Left-Branch Extraction, *Syntax* 9. 3, s. 225–247.
- de Vries, M. (v tisku): Across-the-Board Phenomena, in: Everaert, M. — van Riemsdijk, H. (eds.), *Blackwell Companion to Syntax*, 2nd edition.
- Dotlačil, J. (2008): Across-the-Board Extraction and Clitic Omission in Czech, in: Antonenko, A. — Bailyn, J. F. — Bethin, Ch. Yu. (eds.), *Formal Approaches to Slavic Linguistics: The Stony Brook Meeting 2007*, Michigan: University of Michigan Slavic Publications, s. 134–150.

³ Viz Dyła (1984), Franks (1993, 1995), Lechner (2001), Bondaruk (2003), Citko (2006), teVelde (2006).

⁴ Je důležité, aby význam *milovat* v (21c) byl stejný jako v (21a). Dalším důvodem negramatičnosti (21a) by mohlo být, že *se* v (21) činí argumentovou strukturu prvního konjunktu odlišnou od argumentové struktury konjunktu druhého (srov. Medová 2008).

- Dyła, S. (1984): Across-the-Board Dependencies and Case in Polish, *Linguistic Inquiry* 15. 4, s. 701–705.
- Franks, S. (1993): On Parallelism in Across-the-Board Dependencies, *Linguistic Inquiry* 24. 3, s. 509–529.
- Franks, S. (1995): *Parameters of Slavic Morphosyntax*. Oxford: Oxford University Press.
- Grepl, M. — Karlík, P. (1998): *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- Ha, S. (2008): *Ellipsis, Right Node Raising and Across the Board Constructions*. Ph.D. dissertation. Boston: Boston University.
- Karlík, P. — Gruet-Škrabalová, H. (2017): Koordinace, in: Karlík, P. — Nekula, M. — Pleskalová, J. (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*, Praha: NLN. [online] [cit. 2018-31-3]. Dostupné z [www: <https://www.czechency.org/slovník/KOORDINACE>](https://www.czechency.org/slovník/KOORDINACE).
- Lechner, W. (2001): Reduced and Phrasal Comparatives, *Natural Language & Linguistic Theory* 19. 4, s. 683–735.
- Medová, L. (2008): *Reflexive Clitics in Slavic and Romance. A Comparative View from an Antipassive Perspective*. Ph.D. dissertation. Princeton: Princeton University.
- Munn, A. (1993): *Topics in the Syntax and Semantics of Coordinate Structures*. Ph.D. dissertation. Maryland: University of Maryland.
- Munn, A. (1999): On the Identity Requirement of ATB-Extraction, *Natural Language Semantics* 7. 4, s. 421–425.
- Nunes, J. (2004): *Linearization of Chains and Sideward Movement*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Panevová, J. a kol. (2014): *Mluvnice současné češtiny 2. Syntax češtiny na základě anotovaného korpusu*. Praha: Karolinum.
- Ross, J. R. (1967): *Constraints on Variables in Syntax*. Ph.D. dissertation. Cambridge, MA: MIT Press.
- Salzmann, M. (2012): A Derivational Ellipsis Approach to ATB-movement, *The Linguistic Review* 29. 3, s. 397–438.
- te Velde, J. R. (2006): *Deriving Coordinate Symmetries: A phase-based approach integrating Select, Merge, Copy and Match*. Amsterdam: John Benjamins.
- Zhang, N. N. (2009): The Syntax of Same and ATB Constructions, *Canadian Journal of Linguistics* 54. 2, s. 367–399.
- Zhang, N. N. (2010): *Coordination in Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.